

EVANG. EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja:

Egész évre . . . 6 frt.
Fél évre . . . 3 „
Negyed évre 1 frt 50 kr.
Egy szám ára 12 kr.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Felelős szerkesztő és kiadó:

VERES JÓZSEF.

Értesítés díja:

Egész oldal . . . 8 frt
Fél oldal . . . 4 „
Negyed oldal . . . 2 „
Ennél kisebb . . . 1 „
Bélyeg külön 30 kr.

A vallásos érzés keletkezése.

(Részlet szerzőnek egy készülő félben levő nagyobb értekezéséből.)

A tudás utáni vágy igen számos esetben áthatlan fátyolra bukkan, mely alatt mély titok rejlik, emberi szemek által ki nem fürkészhető. Az éber figyelem, fáradhatlan kutatás és gondolkodás rövid idő múlva gazdag tapasztalatokra jut és a gondolatok egész tárházát gyűjti össze, de mindezekkel úgy van az ember, hogy minél többet ismer, annál inkább tudja, mily rengeteg sokat nem ismer még.

Minél magasabb pontjára emelkedünk a tudományosságnak, annál szélesebb, annál kimeríthetlenebb látkör nyílik meg szemünk előtt.

De már az egyszerű természeti ember előtt is tömördek megfajthetetlen kérdés tolul fel, a mint az a tudás birodalmába az első pillantást vetette: honnan jő a szél? mi az? honnan az eső, a hó, a szivárvány? mikép lesz a virágból gyümölcs? mi módon fejlődik a gyermek emberré? Kérdések, melyekre az emberi véges és azonfelül még míveletlen, tapasztalatlan értelem kielégítő feleletet nem adhat. Tényeket lát az ember, melyeknek okát, forrását, hatását nem ismeri s a melyek ennél fogva az ő szemei előtt megfoghatlan csudák.

De nemcsak mindennapi tünemények s jelenségek mennek végbe a természetben, melyeket — habár megmagyarázhatlanok — lassanként végre is megszokja az ember, de előfordulnak gyakran oly rendkívüli események, melyekben a nagy természet az ő óriási romboló erejét tárja fel, melyek előtt a farkassal, medvével megküzdő emberi erő semmiséggé törpül.

Ellent nem áll a szélvész hatalmának a százados tölgy, lesújtja a villám a bérczi fenyőt, s

a rémitő menydörgés megrengeti a földet. A természet erőinek harcza iszonyú. Reszketve vonul az ember e látvány elől sötét barlangjába, reszketve búnak a gyengébbek az erősebbek karjai közé, hol hasztalan keresik a remegő test oltalmát. Nincs itt segedelem, nincs vigasztalás, az ember csak félni tud. Félelem és szorongás közt tanulja megismerni azon hatalmat, mellyel semmiféle földi erő szembe nem szállhat.

A világban valami láthatlan, megfoghatlan s a mellett mindenható hatalom létezik.

És e csudás hatalom nemcsak a külvilágban működik, nemcsak a külső érzékekkel észrevehető jelenségek s tüneményekben. Midőn az ember azon első paradicsomi ártatlanság állapotából, melyben még egyáltalán nem eshetik erkölcsi beszámítás alá, kilépve megtanulja, hogy van jó és rossz: egy sajátságos, kinagyarázhatlan szózat emeli fel hangját az emberi kebelben.

Ha embertársunk ingerkedései által felindulva bár a harag bosszúra gerjeszt bennünket, sajnáljuk a rosszat rosszal fizetni vissza, hanem inkább megbocsátunk, ez a szózat szünet nélkül azt sugogja édes hangokon, hogy helyesen cselekedtünk s ezen hangok keblünkben kifejezhetlen boldog állapotot idéznek elő.

Ha gyönyörtelten nézzük, mint küzd embertársunk kétségbeesett élet-halál harcot a fenévaddal s nem sietünk segedelmére, mert a látvány kellemesen ingerlő s embertársunk szemünk láttára elvérzik; felébred akkor keblünkben valamely láthatlan ítélő bíró s szünet nélkül azt sugogva, hogy gonoszságra ragadott el bennünket a pillanatnyi gyönyörködés, súlyosabb, elviselhetlenebb kinokat okoz, mint a fenévad marása.

Vannak bizonyos sajátságos érzetek, melyek épen csak ilyen esetekben tapasztalhatók. Ezekről az embernek egészen határozott, tiszta képze-

tudata volt, a mint azt ősrégi kifejezések tanúsítják. A furiák üldözése, a tisztító tűz gyötrelme, a büntudat súlya, terhe stb. az emberi testszervezet élettani működésének elnevezései. Így az ember annak tudatára jött, hogy van e világon biró, ki megítéli cselekedeteinket, vajjon jók-e azok vagy rosszak, és világosan tudtunkra adja, ha tetteinkkel meg van elégedve, megmondja, ha nincsen.

Aztán az ember életét e földön folytonosan veszélyek környezik. Az egész világ oly módon van alkotva, hogy annak minden erői folytonosan hatnak egymásra egy oldalon fejlesztőleg, más oldalon rombolólag. Tűzvész, árvíz pusztítja vagyunkat, vadállatok és emberek kiszámíthatatlan és gyakran pótolhatatlan károkat okoznak. Testi erőink elvesztése, kedveseinktől való örök elválás oly pillanatok az életben, a midőn a visszaszerzés reménye, bizalom önerőnkben nem vigasztalhat.

Hasztalan itt minden emberi igyekezet, hiába készíti a nő férje hideg tetemét, hogy szeméit feinyissa, hogy megmervült ajkai újra szóljanak, hiába borul keblére, hogy azt felmelengesse, hiába szólítja őt. És hiába vannak kincsei, melyeken kész volna a kedvest megváltani, ész, szeretet, akaraterő mind tehetetlen erők, melyek az elvesztett vissza nem adhatják. És nincs kilátás arra, hogy a veszteség valaha pótolva legyen. A kedves lény elveszett végkép és örökre.

És hiába ébred fel bennünk a megtorlás, a bosszú gondolata, hiába ontjuk vérért annak, ki kedvesünk halálát okozá, hiába indul az elkeseredett szívü egyén társai ellen, hogy előljön környezetében minden örömet, ha már az ő öröme oda van, semmiféle cselekedet, semmi törekvés nem ad a léleknek megnyugvást:

„Azt a kis patakot, mely a szívet hajtja,
Ha egyszer elapadt, ki nem pótolhatja
Óceánja vérnek!”

De a lélek, e végtelen isteni erő a véges lényben, az ő természete szerint megnyugvást, megelégedést, összhangzatot óhajt, arra törekszik. Miként a testben, az anyagi alkotmányokban szükséges, hogy meg legyen az erők egyensúlya, mely nélkül semmiféle épület fenn nem állhat, — ledől; úgy a lélekben is szükséges a különféle erők és indulatok egyensúlya, ez hozza létre s tartja fenn az összhangzatos nyugalmat. Természetellenes és ennél fogva a létet veszélyeztető álla-

pot tehát az, ha öröm, vagy fájdalom, bármiféle indulat túlnyomólag igénybe veszi a lélek erőit, megindítván azok egyensúlyát. Nem tarthat ez az állapot huzamos ideig, vagy pedig összedől, megszűnik az egyén léte. Az önfentartás ösztöne hajtja a lelket, hogy e vigasztalhatlan, reménytelen állapotból kimeneküljön, vigasztalást, enyhülést, megnyugvást keressen. A szenvedések által felkorbácsolt kebel hullámain a pótolhatlan veszteség fellett töprenkedő ész előtt az atyai gondviselés csudálatos, megfoghatatlan működése folytán megjelennek ama szép, gyönyörűséges, vigasztaló gondolatok, melyek az embert a végtelenre, a végtelen szeretet örök kútforrására utalják.

„Es minden hasztalan, e földet megfutám
Ke esve enyhülést fájdalom közepett,
S oda juték vissza sok keresés után:
Nem gyógyítht meg más, mint ki megsebbegetett!”

Igy keletkeznek az emberben ama sokféle gondolatok, melyekben ő évezredek óta vigasztalást keresett, ama sokféle feleletek, melyeket különböző népek, különböző korok arra a kérdésre adtak: hol találunk vigaszt szenvedéseinkben. Így keletkezett ama biztos, kiirihatlan hitnek, miszerint van vigasztaló a földi életben, oly változatos, különféle tartalma.

Az ember érzi, hogy véges, gyarló létére végtelennel áll szemközt, érzi e kettő közti különbséget, érzi, hogy sem kutatás vágya ki nem elégíthető, hogy ismeretköre korlátolt s a tárgy, mit meg kellene ismernie, korlátlan, sem ereje, sem hatalma nincs ama rettentő erőkkel szemközt, melyek működését itt-ott reszkető szívvel szemlélte. Érzi, hogy nem valami láthatlan és mégis működése nyilatkozataiban tisztán felismerhető erő, mely cselekedeteinek bírója, szenvedéseiben vigasztalója. Ez az érzet fensőbb lénynek — végtelen erőnek — létezése felől, oly lénynek, mely az embernek és az egész világnak életére bármi módon befolyással van, ez az érzet — nevezhetjük tudatnak is — a vallás.

SASS JÁNOS.

Súlyos vád.

A Luther-társaságnak októberi közgyűlésén hangzott fel a vád, hogy egyházi lapjaink egyike sem áll a kor színvonalán. Ily vádat emelni könnyű, — visszautasítani is könnyű

volna; — de megczáfolni nemcsak egy tekintetből bajos dolog. A szerkesztők munkatársaikkal együtt, mint érdekelt felek, nem lehetnek arra illetékesek, hogy ily váddal szemben nyilatkozzanak. A közönséget pedig nem lehet véleménye nyilvánítására felhívni. A kik a vádat hallották, kevés kivétellel alighanem valamennyien vétkeseknek érezhették magukat abban, hogy ők is időnként egy-egy cikkecskével rászolgáltak arra, hogy egyik, vagy másik lap ne álljon a kor színvonalán. A váddal szemben el kellett volna némulniok. A meddig pedig valamely vád visszautasítva vagy megczáfolva nincsen, senkinek se lehet rossz néven venni, ha a vádat indokoltak, alaposnak tartja.

Kétségtelenül minden lapszerkesztőnek az a törekvése, hogy lapját a kor színvonalára emelje. De a kívül állók ritkán tudják méltányolni a szerkesztőnek nehéz helyzetét. Napi lapjaink szerkesztői és írói egy-egy táborokart képeznek. Gyári módra foly a munkájok napról-napra. Igénybe veszi erejüket, tehetségüket, idejüket: de meg is jutalmazza fáradságukat. Egyházi lapjaink szerkesztői ellenben nem nyereszkeedés végett vállalkoznak a terhes munkára. Megelégszenek azzal, ha az előfizetési pénzekből a lap kiadásával járó költségek megkerülnek. A lapszerkesztés nem is az ő kenyerök. Van a mellett egyházi hivataluk, mely magában véve is egész embert kíván.

A szerkesztőnek munkatársakra van szüksége. De a mikor ezek is csak jóakarathból, díjtalanul dolgoznak, nem lehet velök szemben követelőleg fellépnie. Ha valamely megígért cikk késik is, a lapnak azért a meghatározott időben és megszábotott terjedelemben meg kell jelennie. A munkatársakat felelősségre nem vonja senki; minden felelősség egyedül a szerkesztőt terheli. — „De ime! még jókor hoz a posta egy-két kéziratot! — Talán egy ifjabb erő első szárnypróbálgatását, — vagy értesítést valami tisztán helyi érdekű eseményről — elég hosszú lére feleresztve ugyan; de szükségből laptöltelékeknek mégis jó lesz!“ — Külömben sem tanácsos a szerkesztőnek nagyon válogatónak lennie; mert a sértett munkatárs vagy cikkiró az előfizetők sorából is kiléphetne, a mi pedig a lap fentartására éppen nem közönyös dolog.

Ha valaki elég merész volna, a fenti vád alaposságát tagadóba venni, könnyű volna bármelyik egyházi lapunk egy-egy évfolyamából egy csomó cikket kijelölni, a melyekre biz rá lehetne sütni

a vád bélyegét, hogy „nem állanak a kor színvonalán.“ Mindazáltal a viszonyok tekintetbe vétele mellett tán kissé méltánytalan volt a vádnak nyers hangoztatása. Magának az ügynek azonban ez is csak hasznára lehetett, mivel remélhetőleg úgy a szerkesztők, mint munkatársaik immár fokozott figyelemmel és szorgalommal azon lesznek, hogy a vád alaposságát maguktól ellhárítsák. A kérdés, hogy mivel szolgáltathattunk okot a vád emelésére, csakugyan megérdemli a részünkről való komoly megfontolást; — vajjon azzal-e, hogy hallgattunk, a mikor felszóllalnunk kellett volna, vagy azzal, hogy felszóllaltunk, a mikor jobb lett volna hallgatnunk? — valljon azzal-e, hogy a kákán is csomót kerestünk, vagy azzal, hogy a tömjénfüstölőt igen is gyakran elővettük, minden elmondott beszédet „nagyszabásúnak“ és „a szónoklat remekének“ magasztalva, — minden adomány felemlítésénél a nagy harangot megkongatva? — valljon azzal-e, hogy untalan kérkedtünk szegénységünkkel, nyomoruságunkkal, mintha a pénz volna Krisztusunk és az államsegély a mi megváltónk? — A nemzetiségi viszonyoknak túlságos kiélesítésével-e vagy azoknak merő elhanyagolásával? — Szaporítsák a kérdéseket, a kik arra hivatva vannak.

A baj orvoslása céljából az volt a javaslat: kérje fel a Luther-társaság az egyetemes egyházat egy új és a kor színvonalán álló lapnak kiadására. Feltéve, hogy az egyetemes egyház lapot állítana, az sem fogna más tényezőkkel rendelkezni, mint a minőkkel már fenálló lapjainknak számolniok kell. A tényezők egyformasága mellett pedig alig várható kedvező különbség az eredményben. Sőt féltő, hogy az ily egyházi „hivatalos közlöny“ nem csekély mértékben fogná a vélemények szabad nyilvánulását veszélyezni. Maga az egyházegyetem is alig fogná megengedni, hogy az egyetemes egyház tisztviselőinek hivatalos eljárása, vagy az egyetemes gyűlés határozatai a saját közlönyében, néha talán élesebb bírálat tárgyává tétessenek.

Éppen azért ebből az orvosságból inkább nem kérnénk.

Emelni kell a már létező egyházi lapok színvonalát! Ez pedig két tényezőn mulik: egyrészt a szerkesztőkön (és munkatársaikon), másrészt pedig az előfizető és olvasó közönségen. A szerkesztők azt fogják mondani: csak fizessenek elő lapunkra mennél számosabban, akkor könnyen megtaláljuk módját a lap színvonalának emelésére, A közönsé

pedig erre azt feleli: csak adjatok kezünkbe a kor színvonalán álló és egyházunk jól felfogott érdekeit igazán képviselő lapot: mi azt igen szívesen fogjuk járattatni és olvasni. — Csak az volna még a kérdés, hogy melyik érdekelt fél várjon a másikkal kezdeményezésére? — Legjobban megoldódna e kérdés, ha egyik se várna a másikra, hanem ha fele útján találkoznának egymással. *)

ANONYMUS.

BELFÖLD.

Komlóssy F. képviselő a képviselőházban megtámadta a néppártot. Komlóssy F. r. kath. pap. esztergomi kanonok, beszéde ezért fontos. Jelezzük belőle a következőket: „A mi magát a kezdeményezést illeti, kijelenthetem, hogy ugyanazok a vezérférfiak, kik az u. n. elkeresztelési vita előtt megkezdtek az actiót minden modus vivendi, minden expediens ellen, hogy megakadályozzák a kibékülést az egyház s állam közt, ugyanazok a vezérférfiak állnak a néppárt élén is. Mert az az elkeresztelési dolog a komáromi plébániából indult ki s éppen a komáromi plébános. Molnár János, jelenlegi képviselő úr volt az, a ki minden erkölcsi fegyvert megragadott a hasábok útján arra, hogy egyrészt a közvélemény félrevezettség, vagy legalább tiszta képet ne alkothasson magának a közvélemény, és másrészt minden expediens életbelépését megakadályozza. Már pedig kérdelem: vajjon nem lett volna-e jobb bármely expedienst elfogadni, mint hogy az illetőknek makacs magatartása következtében megteremtett az egyházpolitika és életbe léptettek az egyházpolitikai törvények. . . . A mi az eszközöket illeti, azokat éppen nem mondhatjuk épületeseknek. Alkalmazásuk folytán mit eredményezett a néppárti actió? Azt, hogy megbolygatta a mi józan gondolkodó népünknek gondolkodásmódját. . . . Az eredményeknek egy eklatáns része az, hogy az intelligens elem ellenében valódi hadjáratot indít a nép. . . . A néppárti actio megbolygatta a nép közti solidaritást, egyetértést, a vallásos meggyőződést. . . . Meg-

zavarták a papok között a testvéries egyetértést. . . . Sajnos, a többi keresztény felekezetet is provokálták az ő fellépésükkel, holott nekünk katolikusoknak szükségünk van, hogy a többi felekezetekkel barátságos együttműködésben éljünk. Mert ha ők kevesebben vannak is, szervezve sokkal jobban vannak és ez is hátrányunkra üthet ki. . . . Tapasztalatom alapján beszélek és kijelentem azt, hogy a néppárt, ha nem is paktál, de kaczerkodik a nemzetiségekkel.“ — Jó lesz ezeket a vallomásokat megtartani emlékezetben, hiszen r. kath. oldalról ritkán hallunk r. kath. túlzások ellen őszinte szót.

A prof. irodalmi társaság május havában Pápán tartja meg évi rendes közgyűlését.

Megbüntetett elnökök. A pozsonyvárosi ágostai hitvallású evangélikus egyházmegye konsistoriuma, mint delegált bíróság, folyó hó 17-ikén hozott ítéletet a nyitrai egyházmegye fegyelmi ügyében. Az egyházi vétség tárgyát az képezte, hogy a nyitrai egyházmegye nem akarta elismerni a zsinati törvények által megteremtett új kerületi beosztást, mely a pánszláv irányu egyházmegyéket több kerületbe szétosztotta és ez által lehetlenné tette, hogy a pánszláv irány bármely kerületben is többségre jusson. A nyitrai egyházmegye az új kerülettel szemben megbizottak megválasztását megtagadta és Baltik püspöknek a zsinati törvények végrehajtására irányuló hazafias magatartásáért bizalmatlanságot szavazott. A pozsonyvárosi egyházmegye konsistoriuma Trsztyénszky Ferencz esperes egyházi, Láng Lajos felügyelő világi elnökök alatt Richter Ede világi közbiróból és Fürst János alesperes egyházi és Győrik Márton lycéális közbiróból állott. A közvádlo tisztet Glósz Ernő pozsonyi királyi alügyész, mint a püspök által kiküldött ügyész végezte, az előleges vizsgálatot Pfeifer Károly világi közbiró teljesítette és a jegyzőkönyvet Chalupka Endre világi közbiró vezette. A konsistorium a sérelmes határozat miatt Leska János főesperest és Fajnór István felügyelőt vonta felelősségre, mint a kik a nyitrai egyházmegye azon ülésén, mely a törvényellenes határozatot hozta, elnököltek, minthogy a törvényellenes határozatok hozatalát nemcsak meg nem akadályozták, mit a zsinati törvények egyenesen kötelelességükké tesznek, hanem azokhoz maguk is hozzájárultak és azokat, mint egyhangulag hozott határozatokat ki is mondták és noha azóta majdnem két év telt el, mit sem tettek arra, hogy az egyházmegye ezen sérelmes határozatát visszavonja vagy legalább az új kerület ülésére megbizottait kiküldje. A többszöri felebbezés és halasztás után folyó hó 13-ára kitűzött végtárgyalásra a megidézettek meg nem jelenvén, a konsistorium in contumaciam hozott ítéletében Leska János főesperest és Fajnór István felügyelőt súlyos egyházi vétségben egyhangulag bűnösnek

*) Vajjon akkor is megtalálnák-e a harmadikat azt, a melyik sem nem járat lapot, sem nem ír, csak gáncsolja mások küzdelmes, önfeláldozó törekvését? Ezek akkor bizonyosan azt mondanák: most már írunk sem kell, támogatnunk sem kell a lapot, hiszen ugys kielégíti az igényeket. A kik panaszkodnak, hogy nem elég magvas, tartalmas a lap: próbálták-e már magvas, tartalmas cikkekkel fölkeresni?! A szerkesztők örömmel közölnének mentül jobb cikkeket, mentül tekintélyesebb vezérférfiainktól, de mikor azok csak nem akarnak írni, hanem csupán beszélni!

találván, mindkét egyházi tisztviselőt egyhangulag állásától elmozdította és az ítélet jogerőre emelkedéséig felfüggesztette és a felmerült 88 forintnyi költségekben elmarasztalta.

A tanítók nyugdíjügye. Általános panasz tárgyát képezi már régóta, hogy a tanítók nyugdíjigénye nincs helyesen megállapítva. E helytelen megállapítás egyik oka abban rejlik, hogy a törvény végrehajtásánál nagyon szűkkeblűen jártak el. E panaszokon Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter tőle telhetőleg segíteni akar, azért elhatározta a sérelmesnek vallott nyugdíjügyek újabb felülvizsgálását és amennyiben hibás megállapodások és a törvényes állapotnak mindenben meg nem felelő téves kivetések fordulnának elő, azon intézkedéseket kedvezőbbé tenni és jogos igények szerint megváltoztatni kívánja. Azért rendeletet bocsájtott ki, melyen felszólítják a nyugdíjintézet összes tagjait, kik megállapított nyugdíjigényeiket és kivetett járulékaikat nem tartják törvényesnek vagy szabályszerűnek, ennek megváltoztatása végett február végéig a tanfelügyelők útján terjeszsenek be a közoktatási miniszternek bélyegmentes folyamodványt. A beérkező folyamodványokat felülvizsgálat alá veszik és az igazoltnak tekinthető sérelmeket orvosolni fogják.

A n.-szombati gyülekezet értesítője örvendetes haladásról, fejlődésről ad hírt. A vagyoni állapot: templomalap 40.725 frt. a nőegylet vagyona 3151 frt. különféle czélokra gyűjtöttek 170 frtot. Az önkéntes évi járulékok kimutatásánál külön rovat van az egyházi iskolára, az egyetemes gyámintézetre, a szegény iskolás gyermekekre.

IRODALOM.

Dr. Luther Márton Kis Kátéjának magyarázata.

írta: **Koren Pál** b.-csabai ág. h. ev. lelkész és arad-békési esperes (A b.-csabai ev. egyházi könyvkereskedés bizománya.)

— Ismertetés és bírálat —

Kelts élő hitet a szívből s letörölted a szenvedő könnyeit, hasd át Jézus Krisztus tanításával az egyéneket és a társadalmat — s megoldottad a sok égető kérdést, nevelj népet, jó cselekedetekre igyekezőt — s eltűnik a sok kiesinyes érdek, a népek ezrei előtt ott áll az igazi czél: Istennek országa.

Felállítani s leírni ez elvet nagyon könnyű, de megvalósítása előtt ezer az akadály. Csak olvassuk el a rómabeliekhez írott levél 7-ik részében Pál apostol panaszát: „Gyönyörködöm az Isten

törvényében a belső ember szerint; de látok az én tagjaimban más törvényt, mely az én elmémnek törvényével ellenkezik és engem rabul ad a bűn törvényének, mely az én tagjaimban vagyon. Oh én szegény ember! kicsoda szabadít meg engemet e halálnak testéből?” A feleletet erre megadja az apostol a 8-ik részben: „Ha annak lelke lakik bennetek, a ki feltámasztotta a Krisztust a halálból, megeleveníti a ti halandó testeiteket is az ő ti bennetek lakozó Lelke által.” — E lelket gyarló, földiekhez kötött természetünk a saját erejéből nem foghatja fel, de láthatóvá, hallhatóvá, érezhetővé teszi azt a biblia. Tehát oly könyvet kell a gyermek és a nép kezébe adni, mely a bibliának veleje legyen, mely ne csak sablónszerűen, szárazon tartalmazza az isteni igazságot, hanem éljen abban is az a lélek, a mely a bibliában. Adj ily könyvet a gyermek kezébe s éljen szívedben a hit, szemedben égjen a léleknek tüze, ajkad beszélje, a mit Jézus mondott, cselekedeteid legyenek bizonyosságai hitednek s hidd el, az a másik ország elközelget felénk.

De hol van először is az a gyermek kezébe vallásos ismeretet — és hitet keltő könyvecske? A tökéletes vázlat meg van ehhez, a mely nem egyéb, mint Luther Kis Kátéja; ezt kell tehát a bibliával s esetleg az életből vett alkalmas példákkal is megmagyarázni, úgy hogy a mit a gyermek elé adunk, az éljen előtte és így szívében is életté legyen.

Nem régiben jelent meg Koren Pál b.-csabai ág. h. ev. lelkész és arad-békési esperes Káté magyarázata. Talán ez lesz ama egyházi irodalmunkban hiányt pótló könyv. Vizsgáljuk meg.

A Káté a szentírás alapigazságainak rövid összefoglalása az egyház felfogása szerint; tehát a Káté magyarázat alapja, zsinórmértéke és határa sem lehet más, mint a szentírás és a symbolikus könyvek, nevezetesen az ágostai hitvallás és legközelebb maga Luther Kátéja. A legelső és legfontosabb kérdés tehát az, hogy jelen magyarázata a vallástani könyvek eme feltétlen követelményének megfelel-e? A könyv szelleme, iránya lehet, de az ügy érdekében nem hallgathatom el, hogy a Jézus Krisztusról szóló tanban felületes distinctióból folyó tévedés van. — Ugyanis ezt mondja: „A Fiú-Isten lénye szerint valóságos Isten és valóságos ember.” Ugy a szentírás, mint az egyház tanítása szerint a Fiú-Isten nem más, mint az egy isteni lényeknek második személye, ki az Atyánál van öröktől fogva mindörökké s mint ilyenre az emberi lényeknek érzéki vonását nem ruházhatjuk. Azonban a Fiú-Isten az idők teljességében felvette az emberi természetet s így a két természet, az isteni és emberi elválhatatlanul egyesült, így született Jézus Krisztus, az igaz Isten és az igaz ember. Ha figyelemmel elolvassuk az ágostai hitvallás 3-dik

czikkét, akkor e tekintetben zavar nem támadhat: „Item docent, quod Verbum, hoc est, Filius Dei, assumserit humanam naturam in utero beatæ Mariæ virginis, ut sint duæ naturæ, divina et humana, in unitate personæ inseparabiliter coniunctæ, unus Christus, vere Deus et vere homo.“ Ez világosan figyelmeztet bennünket, hogy az alanyok között alakilag határozott különbséget kell tennünk s óvakodnunk kell, hogy azokat összezseréljük, mert az ellentmondás különben kikerülhetetlen. Az „Ige“ név a Fiúnak praeexistens létére vonatkozik, „Jézus Krisztus“ pedig a történeti Megváltó személyére. Szerző azonban ezt a megkülönböztetést nem teszi meg, az alanyokat összezseréli s így a földön járt Jézus Krisztust is felruházza azon abszolút isteni tulajdonságokkal, melyek őt, mint az egyisteni lényeg második személyét, mint Fiú-Istent illetik meg s így szerző nagy ellentmondásba keveredik, a mennyiben a történeti Jézus Krisztust egy részről felruházza az isteni lényegnek abszolút tulajdonságaival (56 l.), másrészt pedig azt mondja, hogy születésétől haláláig mindenben hasonló volt hozánk, kivéve a bűnt (57 l.). Maga Jézus sem tulajdonította magának, mint földön járt szabadítóknak amaz abszolút tulajdonságokat; ez kitűnik p. o. következő mondásából: „De arról a napról és órától (t. i. az utolsó ítéletről) senki semmit nem tud, sem a mennyei Angyalok, sem a Fiú, hanem csak egyedül az Atya“ (Mark 13, 32.). A földolog tehát itt az, hogy világos megkülönböztetést tegyünk a szentírás azon kitételei között, melyek az istenség második személyére és azok között, melyek a nálunk lakozott Krisztusra vonatkoznak. Szerző ezt nem teszi s Krisztusnak, — tehát a földön járt igazi király, főpap és prófétának örökévalóságát ezen szentírásbeli helylyel bizonyítja: „Kezdetben vala az Ige,“ holott világos, hogy ez a Fiú praeexistens létére vonatkozik. Különből erről egész értekezés lehetne írni; itt azonban még csak arra utalok, hogy ha p. o. a szentséget — mint azt szerző teszi — abszolút tulajdonságként ruházzuk a történeti Jézus Krisztusra, akkor a megkisértetés történetét egyáltalában nem tudjuk megmagyarázni, vagy pedig annak lehetőségét az Atyára is ki kellene terjeszteni. Ettől pedig bizonyára távol áll minden keresztyén hívő. Jézus legyőzte a kísértőt, engedelmes volt mind haláláig; már ezek a kifejezések is világos bizonyítéka annak, hogy itt a földön, mint örök eszményképünk, mint „utolsó Ádám“ erkölcsi tökéletességben élt, s az abszolút szentség őt csak tisztán mint Fiú-Istent, kiből nincsen emberi vonás, illeti.

Véleményem szerint e kérdésnél a Káté magyarázójának mindenekelőtt az ellentmondás kikerülése céljából a Fiú életének eme kettős állapota között világos megkülönböztetést kell tenni,

továbbá utalni kell a jóságos mennyei Atyának irántunk tanúsított végtelen szeretetére, a ki értünk megszületett fiát emberi formában küldötte el, hogy közöttünk növekedjék testben és lélekben, előttünk győzze le a kísértőt, élete, tanítása által bizonyosságot tegyen arról, hogy ő a megígért Messiás, értünk halálra menjen, harmadnapra feltámadjon, hogy így a benne vetett hit által el ne veszzünk, hanem örökéletet vegyünk.

A következő kérdés az, hogy Koren Káté magyarázata a gyermek kezébe adható tankönyv akar-e lenni, vagy pedig a hitoktatónak szánt vezérkönyv? Tankönyv nem lehet már előadási módjánál fogva sem, mert a gyermek kezébe olyan könyv nem való, mely — mint alább látni fogjuk — telve van olyan hasonlatokkal és képekkel, melyek a dolog lényegét világosabbá nem teszik, csak a szemet kápráztatják. A sok egymásra halmozott kép, sok helyütt a tulajdonképeni tárgytól már eltérő elmefuttatás terjedelmessé is teszi a könyvet a nélkül, hogy Luther magyarázatának minden részét a gyermek előtt kellőképen megvilágította volna. Tehát a következőkben e magyarázatot csak mint a hitoktatóknak szánt vezérkönyvet ítélem meg.

Mindenekelőtt szembetűnik, hogy a magyarázat sem egészében, sem részleteiben nem teljes. A IV-dik és V-dik rész nincs arányban a többivel, a mennyiben ezekben csak egyszerűen közli Luthernek a keresztségről és az „urvacsorájáról“ szóló magyarázatát, bővebben nem beszéli meg, holott a szentségekről szóló tantépp oly világossá kell tenni a gyermek előtt, a szentírásból vett alkalmas idézetekkel épp oly érthetővé kell tenni s fontosságukat a vallásos élet terén épp úgy ki kell emelni, mint a Káté bármely más részénél. — De nem teljes a magyarázat részleteiben sem. Például az „Istent mindenek fölött féljük, szeressük és csak ő benne bizzunk“ magyarázatánál megelégszik ennyivel: „Vagy is szentül tiszteljük Istent, mint Urunkat s féljük, irtózzunk annak elkövetésétől, a mi az ő akaratával ellenkezik. Szeressük, mint jöltevőnket. Bizzunk benne, mint jóakarónkban.“ (9 l.) Ugyanezt elmondja Luther is, csak hogy a Káté-magyarázónak az a feladata, hogy az egyes intéseket főleg bibliai példákban szemléltesse s szentírásbeli helyekkel megerősítse. — A második parancsolat magyarázatánál p. o. szól az esküdzésről; de addig a gyermek nem látja a folytonos esküdzésben a bűnt, míg az igazi esküt s ennek lényegét, komolyságát meg nem ismertették. Szerző azonban ezt nem teszi; valamint megelégszik azzal, ha az „álnok cselekedet“ről csak ennyit mond: „Vétkeznek azok is, a kik áhitatoskodást színelve, álnokul emlegetik Isten nevét. Ezek az Úr nevének hangoztatásával magát Istent akarják elámitani.“ (11 l.) Ez a gyermek előtt még mindig csak homályos marad; el-

lenben ha élénk színekkel eseteli magyarázó a farizeus magatartását s utána elmondja Jézus szavait: „Nem mindenki, aki azt mondja: Uram, Uram, megyen be a mennyországba“ stb ; a gyermek lelkére ez nagy erővel hat s nagyobb a valószínűség, hogy Istennek nevét álnokul nem fogja használni. Mert a valláserkölcsei nevelés érdekében korántsem elég az, ha pusztán szabályt állítunk a gyermek elé, az csakhamar elmosódik emlékezetében, de a jellemző példa megmarad, mert él képzeletében, erre a gyermek egyéniségére nagy hatással levő lelki tehetségben. Szerző e fontos pädagogiai elvet teljesen szem elől tévesztette.

A magyarázatnál sokszor a lényeges dolgot hagyja el. P. o. a megváltás céljáról, eme mi reánk oly fontos kérdéstről egy szóval sem emlékezik meg, pedig közli Luther magyarázatát s benne ezt is: „**hogy egészen az ő tulajdona legyen és az ő országában ő alatta éljen**“ stb. — A szent lélek ébresztő munkájáról nagyon keveset tud a gyermek, ha a magyarázó csak ennyit mond róla: „**Hiv és ébreszt, mint a hogy az eső ébreszti a szunnyadó csirát, a tavasz a rügyet, a harmat a virágot, a nap az alvót.**“ (68 l.) „A szentlélek működésének áldásos következményeinél a bűnbocsánaton oly hamar átsiklik, mintha nem ez lenne amaz örömhírnek reánk emberekre legfontosabb része. Továbbá feltűnően hiányos a negyedik kérdés magyarázatát, ahol kedvező alkalom kínálkoznék arra, hogy a mindemapi életben szükséges dolgokat, azok tulajdonképeni célját, értékét magyarázó az ige fényében tüntesse fel.

A magyarázat hiányosságán kívül még nagy hibája a munkának, hogy sok helyütt nem tekinti a dolog lényegét. Csak két példát hozok fel ennek illusztrálására. A hitvallás kezdő szavainak („Hiszek egy Istenben“) magyarázatánál ezt mondja; „Mily borzasztó tévely az, midőn az Isten hasonlatosságára teremtett ember a saját hasonlatosságára alkot magának istent!“ (44 l.) Szerző bizonyára azt akarta mondani, hogy „Milyen borzasztó tévely az, midőn a gyarló, bűnös ember saját hasonlatosságára alkot magának Istent.“ Itt tehát összetéveszti az eszményi embert a tapasztalati emberről. — A hetedik kérdés magyarázatában, mikor azt akarja kifejtteni, hogy a „bánat sokszor erőneink fejlesztéséhez szükséges,“ azt mondja; „Mert a mint a virágot vízbe tesszük, hogy el ne hervadjon, hogy kinyíljen, úgy Isten a szenvedésben könyekkel áztatja szívünket, hogy benne az istenfélelem el ne enyészszék, lelkünk pedig Isten előtt feltáruljon.“ (98 l.) Szerző szerint a mi a víz a virágra, az a köny az emberre, nem engedi elhervadni, a bánatban kétségbeesni. Első pillanatra azt hinnők, hogy a hasonlat helyes, de ha a dolog lényegét vizsgáljuk, a téves állítás azonnal kitűnik. A köny maga nem eszközli ki azt, hogy, lelkünk Isten előtt feltáruljon. Csak te-

kintsük azokat a szenvedőket, kiknek szeme könytől ázik folytonosan, keseregnek, a bánatban özszeroskadsanak s üdülést, megnyugvást lelkük mégsem talál. Tehát a köny önmaga nem eszközli ki, hogy lelkünk Isten előtt feltáruljon. Hanem igenis a szomorú napok, a bánat idején keresi az ember a segitőt, a vigasztalót s csak ekkor érezi igazán, hogy itt a földön nincs igaz segítség, mennyből jő az, Istenünktől; így ébred lelkében a hit, mely által bensejét feltárja Isten előtt. Tehát a könyvek vezetnek a hithez s a hit vezet Istenhez. Ezt okvetlenül ki kell emelni s nem szabad elmulasztanunk egy alkalmat sem, hogy a hitnek már földi boldogságunkat előidéző erejét, annak mintegy gyakorlati hasznát ki ne emeljük. Ha csak elvontan, virágos képekkel tanítjuk a vallást, maradandó hatása annak nem igen lesz.

A dolog lényege ellen elkövetett hibákhoz sorolhatjuk a rossz distinctiót is. Szembeötlő példa erre a következő: „Istennek irántunk való legnagyobb kegyelme pedig az, hogy nekünk olyat is adott, a mit egy teremtménynek sem, tudni illik észt és lelket. Tehát az észt és lelket az egymás mellettség viszonyába helyezi, holott az ész, értelem is a léleknek csak egyik képessége az érzelem és akarat mellett. — Felületes ítéletből fakadó téves nézet a következő is. Az első parancsolat magyarázatánál azt mondja: „Azért kezdődnek a parancsolatok ezzel: „Ne legyenek te néked én előttem idegen isteneid“, mert Istent szeretni a legkönnyebb dolog. Embertársunkat, a ki sok esetben hibás és rosszakaratu, nehezebb szeretni. De Istent tökéletes tulajdonságainál és velünk tett számtalan jótéteményeinél fogva szeretni könnyű. Kötelességeink tehát a legkönnyebből kezdődnek“ (10 l.) Ez a következtetés nem egyéb, mint a szavak játéka, mert bizony az ember gyarló természeténél fogva könnyebben tudja szeretni hibákkal telt embertársát, mint gyarló természetének ellenlábását, Istent. Tehát nem is a körül fordul meg a dolog, hogy kit könnyebb, hanem hogy földi és mennyei boldogságunk elnyerése érdekében kit kell mindennek fölött félnünk és szeretnünk, kibe kell bizodalunkat helyeznünk, hogy ne csalatkozzunk. — Hasonló téves felfogást árul el az ötödik kérdés magyarázatánál, hol ezt mondja: „Mi pedig végre azt kérjük Istentől ezen imádságban, hogy úgy bocsásson meg nekünk, mint a hogy mi bocsáttunk meg az ellenünk vétkezőknek, igazodjék Isten szerintünk, azon mértékkel mérjen nekünk, mint a melylyel mi mérünk felebarátjainknak.“ (93 l.) Ilyen alkudozásra, kikötésre, avagy tanácsra Istennek szüksége nincs; tudja ő mit tesz, ismeri szívünket. De a magyarázat körét Luther határozottan ki is jelöli; t. i. kérjük Istent, bocsássa meg vétkeiket, mert mi büntetésnél egyebet nem érdemlünk; de megtérésünk nélkül Isten

kegyelmét nem várhatjuk, azért ígérjük, hogy szívünkben kiirtunk minden gonosz indulatot, bosszúállást s megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek." Tehát itt ígéretéről van szó s ezt kell bővebben kifejteni. Mindenesetre helyesebben tett volna szerző, ha itt magyarázatába bele szövi az „irgalmatlan szolgáló"-ról szóló példabeszédet.

Szembeötlő tévedés és egyúttal ellentmondás fordul elő a hatodik parancsolat magyarázatánál, midőn arról beszél, hogy kerüljük a rosszak társaságát s így rosszat ne lássunk, ne halljunk, azután így folytatja: „És ha mégis kénytelenek vagyunk látni, vagy hallani a rosszat, akkor úgy rázzuk le lelkünkéről a szennyet, mint látjuk, hogy a vízből felmerülő madár lerázza fehér tollairól a tisztátalan vizet. Őrizzük lelkünk tisztaságát! Mert a mint nem lehet az egyszer beszennyezett havat tisztára mosni, úgy lelkünk elveszített tisztaságát nem lehet többé visszaszerezni." (26. l.) Azonkívül, hogy a hasonlat itt nagyon is sántít, a tévedés már ott kezdődik, a hol a rossz dolog látását, hallását egynek veszi a lélek szennyével, holott ez alatt mást nem érthetünk, mint az egyéni bűnt. — Továbbá a lélek szennyének lerázása nálunk nem megy olyan könnyen, mint a vizimadárnál a tisztátalan víztől való megszabadulás. Bűnbánat, Jézus Krisztusba vetett élő hit kell oda, hogy lelkünk szennyétől megszabadulhassunk. Itt a gyermek ismét hall egy költői képet, de nem nyer útmutatást az igazi erkölcsös életre, melynek alapja a hit. — Ezt még tán meg lehetne bocsátani, de az utána következő mondattal megczáfolja azt, a mit előbb mondott: T. i. így folytatja: „Mert a mint nem lehet az egyszer beszennyezett havat tisztára mosni, úgy lelkünk elveszített tisztaságát nem lehet többé visszaszerezni." Ha lelkünket beszennyezzük, akkor elveszítjük lelkünk tisztaságát. Az előbbi mondatban azt mondja: rázzuk le lelkünkéről a szennyet, szerezzük vissza lelkünk tisztaságát, itt pedig azt mondja, hogy ezt nem tehetjük. — Könnyű játszani a szavakkal, de nagyon veszélyes; mert szerző ezen eléggé meg nem gondolt, felületes hasonlatával a bűnbocsánatba, Isten kegyelmébe, a megigazulás tanába vetett hitet, az evangéliumnak, amaz örömhírnék lényegét valósággal megtagadja. Ha szerző magyarázatának megírása alkalmával jobban forgatja a bibliát, ott bizonyára szembeötlik a bűnös asszony példája, a ki elveszítette volt lelkének tisztaságát, de bűnbánatával, hitével visszaszerezte: „A te hited tégedet megtartott. Eredj el békességgel!" (Luk. 7. 50.) Szerző azonban maga is megczáfolja fentebbi ítéletét az ötödik kérdés magyarázatánál, hol így szól: „És mégis az ember úgy irtózik attól, hogy könyeivel tisztára mossa lelkét, mint a rossz gyermek a mosakodástól" (92 l.) Tehát mégis tisztára moshatjuk lelkünket. Sok helyütt csak a szó után

indul, nem tekinti a tulajdonképeni tárgyat; p. o. az ötödik parancsolat magyarázatánál: „Azonfelül a gyűlölködő nemesak másnak, hanem önmagának is gyilkosa, a mennyiben kiöl magából minden nemesebb érzést" (21 l.) Az ötödik parancsolatban úgy felebarátaink, mint saját magunk testi életének megvédéséről van szó, tehát a gyűlölködő vétkezik ugyan az ötödik parancsolat ellen, de nem azért, mert „kiöl magából minden nemesebb érzést", hanem azért, mert az irigység, harag, bosszúállás, gyűlölködés emésztí, rontja testi egészségünket is. — Továbbá kikap egy szót az összefüggésből és azt önkényesen magyarázza. P. o. Luther a harmadik hitágazat magyarázatában a szentlélek munkájáról ezt mondja: „A földön az egész keresztyéniséget hívja, gyűjti" stb., ehhez szerző a következő magyarázatot fűzi: Gyűjti lelkünkbe a bölcseséget, mint a hogy a méh a mézet ezer virágból összegyűjti és a sejtekbe lerakja, úgy Isten szent lelke az evangéliumból szedi a bölcseséget és lerakja sziveinkbe." (68 l.) Az evangéliumi bölcsesség megszerzéséről nem itt, hanem az evangélium által történt megvilágosítás megmagyarázása alkalmával lehet szólni.

Van szerzőnek több ítélete, a mit inkább csak ötlet számba lehet venni. P. o. a harmadik parancsolat magyarázásánál: „Nehogy csak a nagy ünnepek ünneplését tartsuk kötelességünknek, azért nem ünnepet, hanem a szombatot, a heti ünnepet nevezi meg." (13 l.) Ezzel rokonságban van a következő erőszakos magyarázat: „Azzal, hogy a kátéban (negyedik kérdés) felsorolt sok életszükség közül csak egyet, csak a legszükségesebbet említi, azt adja értésünkre, hogy mi is érzük be kevésse, a legszükségesebbel."

Nagyon szereti a frappans szójátékokat s ezek oly jellemet adnak a magyarázatnak, mely a vallásoktatás természetes hangjával, a kenetességgel ellenkezik. Például: „Az ember a dögnék kerüli még a szagát is. Úgy kerülje a rossznak még a gondolatát is, mert a ki lelkében a rossz gondolatokat el nem fojtja, hamar elfojtják annak lelkét a rossz gondolatok." (24 l.) „Akkor nézzük felebarátjaink hibáit vastagoknak, midőn az emberek iránt való szeretetünk vékony." (33 l.) „Mikor másnak a szerencséje hervad, akkor kezd virulni az irigynék öröme." (37 l.) „Jézus oly tanító, ki a legtökéletesebb tant hirdette, saját életét tanította és saját tanát élte." (55 l.) Ezek és ehhez hasonlók vallásos elmélkedésben bátran megállhatnak, de nem valók sem vallástani kézi könyvbe, sem vezérkönyvbe, különösen akkor, ha még külön magyarázat kell hozzá.

Néhány hasonlatnál több hasonló dolgot halmoz egymás mellé, a mi csak olyan hatással

van a gyermekre, mint ha panorámában gyors egymásutánban több kép vonul el a gyermek szeme előtt, tetszik, örül neki, a meddig látja, de csakhamar elmosódik képzeletében s nem tudja, mit látott. Elégedjünk meg egy jellemző s minden tekintetben megfelelő példával, fejtsük azt ki alaposan, hogy a gyermek megértse s így oktató-sunk, nevelésünk nyomán az eredmény nem marad el. P. o. szerző a feltámadást így magyarázza meg: „A szellő érinti a hamut és a szikra lánggra lobban, a szülő szólítja alvó gyermekét s az felébred, érinti a szunnyadót és az feleszmél. — Isten leheletére a sirban levők hamvai is éledni fognak, a mennyei Atya szólítani fogja gyermekeit s a föld ölében levők fölébrednek és előjönnek sirjaikból.” (71.) Szerző sokkal helyesebben járt volna el, ha teljesen ragaszkodik Pál apostol magyarázatához (I. kor. 15. rész), ki a feltámadást a gabonaszem kikelésével hasonlítja össze. — Ha erőt akarunk vallásoktatásunkba önteni s igazi hatást óhajtunk elérni, akkor csak forduljunk a bibliához. — Van több oly részlete a munkának, a mi prédikációban teljesen helyén volna, de a Káté magyarázatában nem állhat meg. P. o. „Mint a csillag csak az éjszakában lesz láthatóvá, mint a vas a tűzben válik aczéllá, mint a testi erőt a munka fejleszti, edzi, mint a katonát a küzdelem, a hajóst a tenger teszi próbára, úgy a megpróbáltatásban válik meg, hogy jók vagyunk-e valóban, a kísértésben válnak jó tulajdonaink erényekké.” (94 l.)

Végre van egy érthetetlen mondata. Midőnt. i. azt magyarázza, hogy az első kérésnél ezen kifejezés: „a te neved” nemcsak Isten nevét, hanem az ő személyét és lényét is jelenti, ezt mondja: „Isten neve, az ő; és „Ő,” ez az Isten neve.” (78 l.) Talán „személye”, de még így is érthetetlen.

Ezekben elsoroltam a magyarázat hibáit, tévedéseit, de ezek mellett van a kis könyvnek több elismerésre méltó, jó és szép része is. Mindenekelőtt szerző ama törekvését kell dicsérőleg kiemelni, hogy a hittani igazságokat szemléltetni igyekszik, de — mint említettük — sok helyütt nem sikerül neki, mert nem vizsgálja meg, hogy a hasonló dologban, megvannak-e azok a lényeges tulajdonságok, melyeket a hasonlított dolog feltételez. Azonban van több sikerült része is; p. o. a harmadik parancsolat magyarázatánál: „Az van mondva e parancsban, hogy Isten igéjét meg ne vessük. Isten igéjét megveti már az is, a ki azt nem olvassa. Mert ha egy gyermeknek levelet írna az ő szülője s az a gyermek azt a levelet át sem olvasná, ezzel a legnagyobb tiszteletlenséget tanúsítaná atyjának kézírata, sőt személye iránt is. Már pedig a szentírás Istennek hozzánk intézett levele. A ki tehát e levelet arra sem méltatja, hogy kezébe vegye

és átolvassa, az ezzel nagy megvetést tanúsít az ige iránt, sőt Isten iránt is.” (15 l.) — Sikerült, mert a gyermek ismeret- és tapasztalati körébe esik, a következő hasonlat is: „Mint az orvos a beteget nem gúnyolja, de gyógyítja, úgy mi felebarátunkat ne ócsároljuk, hanem javítsuk.” (34 l.) Helyesnek tartom a „gondviselés” magyarázatát is (51 l.) A gyermekkel leereszkedő hangon a természeti világból vett példákkal ismerteti meg az isteni gondviselés hőlességét. Mintaszerű a következő rövid kis részlet is: „A zsidók leginkább megtorló bírónak vélték az Istent s azért rettegték. Jézus egy gyönyörű példázatot beszélt el egy atyáról, a ki az ő megtérő tékozló fiát visszafogadta karjaiba, szívébe és házába. Ilyen atyának mondta a Megváltó az Istent, kihez teljes bizalommal közeledhetünk, mert ő, ha megtérünk, kegyelmébe és mennyországába fogad.” (48 l.) Egyáltalában legsikerültebbek azok a részletek, a hol bibliai példákkal világosítja meg a megmagyarázandó igazságot, de nagy kár, hogy ilyen példákat ritkán használ, szóval kevés magyarázatban a biblia.

A fentebbi ismertetés és bírálat alapján nézetemet Koren Pál „Káté magyarázatáról” a következőkben foglalhatom össze: Kéz i k ö n y v n e k a gyermek kezébe nem való, mint vezérkönyv sem szolgálhat mintául a vallásoktatásra, mint segédkönyvet azonban a minden tekintetben megállható részletek kiválasztása mellett sikeresen használhatják lelkesz és hitoktató társaim, mert élet van minden sorában, előadása vonzó, érdekes, több szemléltető hasonlatát, példáját, mint helyeset, a vallásoktatásnál fel lehet használni; de nagy kár, hogy a különben nagy buzgósággal megírt könyvet feltűnő hibái miatt a „hiányt pótló” jelzővel nem láthatjuk el s így a biblia velejét magában foglaló, a gyermek lelkében világos hittani ismeretet s igaz vallásosságot keltő, magyar nyelven írt mintaszerű vallástani kézikönyv még mindig csak a jövő kérdése marad.

Sopron, 1896. decz. 22-én.

HETVÉNYI LAJOS.

helyettes vallástanár.

Memorandum a Besztercebányán felállítandó ág. hitv. ev. polgári leányiskola ügyében, kidolgozta Groó Géza Lajos. Lelkesítő felhívás ez a leányiskola ügyében. Mint általánosabb érdekű részt, átvesszük belőle a következőket: „Mihelyt az egyház a polg. leányiskola felállítását elhatározza, okvetlenül fontolóra kell vennie azt is, hogy az iskola milyen anyagi segélyben részesülne az egyházkerület, az esperesség és a város részéről. Vegyük most már sorba a várható segélyeket! A fenti, reális alapokon nyugvó, de még mindig átlagos — egyelőre más nem is lehet — költségvetés szerint a fenntartási költségeknek

kiadása csak 1893-ban nyomattatott és hogy „ennek a jó könyvnek akárhány száz példánya hever a könyves polcon s. t. b. Ezeknek előre bocsátásával cikkemben tett nyilatkozatom téves és hamis szavakat el nem fogadja, hanem vissza utasítja. Micsinay Pál domonyi ev. egyház tanítója.

Prot. egyházi és iskolai lap. „Az egyházpolitikai törvények új és nehéz viszonyok közé helyezték a keresztyén egyházakat. Az egyházi és valláserkölesi élet súlypontja a szabad és önkényes hitélet és hiterő mezejére helyezkedett át.“ A bajok már mutatkoznak. „Egyik a látható, a külső egyházi, mely a papi jövedelem esökkenése által első sorban a papságot sújtja, de közvetve az egyházat is mélyen érinti. Gyengíti a különben is gyenge lelkészi fizetéseket, rontja a papi állás amugy is megviselt varázserejét, elkedvetleníti a mostani papi nemzedéket, eltereli az egyházi szolgálatól a tehetségeket s a szellemi decadentia lejtőjére juttatja a közegyházakat. A papnöveldék elnéptelenedése s a tehetséges ifjak elmaradása már is aggasztólag jelzi a közel jövőben bekövetkező nagy hanyatlást. Ezeknek az egyházi és valláserkölesi bajoknak csak egyetlen egy biztos gyógyszerök van, s ez: a belterjesebb keresztyén munkásság, ugy a hivatalos egyházi, mint az önkényes valláserkölesi tevékenység terén, az egyházban, az iskolában, a családban.“

Magyar állam. „Újitsuk meg az ősi egyház nyilvános életének hatalmas tényezőit, a zsinati rendszert. Hadd lássuk, kik a mi belső ellenségeink. Vigyük fel a hitvitázó apostolkodást a szószékre és vigyük be a sajtóba, tanítsuk ifjainkat lelkesedni és a hitet védeni az iskolában és azon kívül, karoljuk fel teljes buzgalommal a kath. egyleti életet, azon szerzetes rendeket, melyek hivatásuk magaslatán állanak. Reformáljuk a papképzést, papnevelést és tanítóképzést és főgondot fordítsunk a gyakorlati, nem nagyúrías, de valódi katholikus növevelésre. Működésünk koronája pedig az legyen, hogy azon politikai pártok, melyek ellenünk s a keresztyén Magyarország ellen küzdenek, egyszerűen lehetetlenné váljanak.“

„Religio.“ Még szét nem ment az országban e lapnak aziránt való figyelmeztetése, hogy a magyar liturgia ügyéből országos botrány lehet, ha az illetékes körök idejekorán elejét nem veszik az ügy elfajulásának; még szét sem ment ez a figyelmeztetésünk, midőn a sugalmazott „Polit. Ért.“-ben megjelent egy közlemény a magyar liturgia ügyéről, mely cikk már maga valóságos országos botrány. Pap irta, az meglátszik tartalmán. Nem kevesebb van benne, mint felhívás schizmára, ókatholicizmusra, autocephal egyház alakítására azon

esetre, ha Róma a magyar liturgia ügyében az önkénynek nem enged. Szerencsétlen emberek, kik meggondolatlanul Rómát okoztók saját tehetlenségeitek kudarcza miatt! Mit tehet Róma egy háta megett csinált ügygyel egyebet, mint azt mondja: nem kell; csináljátok rendes uton; amiben dönteni az én jogom, azt nélkülem minnek kezdtek megcsinálni; hozzatok elémbé tényeket. . . Nyelvért hitet cserélni! (Helytelen biz az! De helytelen az is, ha hitért kénytelen a magyar a tulajdon anyanyelvét mellőzni. A román használhatja Magyarországon a maga nyelvét, a magyar miért ne használhatná?! S bizony Rómát kell okolni, ha a döntést az köti ki magának!) A „Pol. Ért.“ papi írója vagy hitoktatója meg nem gondolta, hogy mily botrányt okozott schizmára való felhívással akkor, mikor az egész világon a pápa felhívására örvendetes elmékedések tárgya a keresztyének nagy egyesülése egy egyházban! Ugy értesülünk, hogy a munkácsi egyházmegye lelkes főpásztora erélyesen kezébe vette az ügyet és Rómában tisztázni fogja az elődei által tett mulasztásokat, a magyarajku gör. szertartásu hívek Róma tudtával s legalább is hallgatólagos beleegyezésével, (Miért nem nyílt helybenhagyásával, mint a románok és horvátok?! Talán csak megadhatná nyugodt lelkiismerettel a magyarnak is Magyarorszában azt, a mit megadott e nemzetiségeknek. Furcsa biz az, hogy a magyarnak könyörögni kell Rómában, hogy istenéhez magyarul imádkozhassék nyugodt lelkiismerettel, s vívmánynak tekintí, ha Róma — szemet huny.) Tehát nyugodt lelkiismerettel használhassák nyelvöket az ő saját liturgiájokban.

Magyar hirlap. A magyar nyelvű liturgiára nézve azt írja egy katholikus: „Itt nemesak arról van szó, hogy egy felekezethnek töredéke kivétessek egy rá nézvé érthetetlen nyelv járma alól, hanem arról, hogy e magyar hazában szerbnek és örménynek, ruthénnek és romának szabad istent a maga nyelvén dicsérnie, csak épen a magyarnak nem, mert állítólag — tiltja a pápa; az a pápa, a ki nem régen maga ütött rést a latin nyelv egyetemes uralmán, midőn a horvátoknak megengedte a szláv nyelvű ritust. — Tehát a latin nyelv egyetemességét meg lehet szüntetni a horvátok kedvéért, de az egyetemesség jellegével sohasem bírt, nem is eredeti rituális szláv és román nyelvnek csipetnyi csorbát sem szabad szenvednie a magyar javára, még Magyarországon sem? — Igen mélyen érezzük mi római katholikusok is a megalázást, melyet a magyarnak Róma részéről szenvednie kell. Elkeseredéssel telik meg a keblünk, hogy magyar voltunk mindenütt kisebbitésnek van kitéve; nemesak hogy politikai s anyagi fejlődésünk útjába ledönthetetlen akadályok gördülnek, hogy száz külső és belső ellenségünk sanda szemmel nézi legjobb törekvéseinket, hanem még vallásos érzelmi megnyilatkozásától is megtagadják azt

a szabadságot, a melyet másoknál egészen természetesnek, magától értetődőnek tartanak? — Ez a sérelem közös sérelme az egész magyarságnak, de első sorban a katolikusnak, ki fájdalmasan érzi, hogy a szentszék iránti ragaszkodása benne megrendül. Hiszen, ha a mostoha szülők rossz bánásmódja fáj, mennyivel inkább keserít el, ha azt tulajdon édes atyánk részéről tapasztaljuk.“

Alkotmány. A néppárt eme lapja megkérdezte a g. hath. püspököket a magyar liturgia ügyében. A nyilatkozatok rendkívül érdekesek. Pável püspök nyilatkozatából kiveszszük a következőket: „minden igaz pap óvakodik a véleménynyilvánítástól, mielőtt a római curia határozott volna, melynek föltétlenül hódolni tartozik. A szentszékot megelőzni mindenki óvakodik. (Véleménye tehát még a püspököknek sincs, míg Róma nem nyilatkozik. akkor pedig természetesen az a véleménye, a mit Róma akar!) Volt erről a kérdésről szó már Trefort idejében. Annyit mondhatok, hogy abban az időben egy latin szertartású püspök sem volt mellette. (Szép, nem voltak a magyar nyelv használata mellett, hanem a mellett, hogy a magyar anyanyelvű g. katolikusok idegen nyelven tarthassanak csak istenitiszteleket! A román, a szerb, rutlén, a horvát stb. az tarthat istenitiszteleket a maga nyelvén is, Magyarországon is, csak a magyar nem!)“ A nagyváradi görög püspökség egy előkelő, tudományáról híres tagja „magára és minden papra nézve első kötelességének tartja, hogy a római szent széket nézetnyilvánításban meg ne előzze. (Tudománya tehát mire való? Meggyőződése, sőt véleménye sem lehet egy előkelő, híres tudományu egyházi férfúnak sem a kath. egyházban? Csak fegyelem, csak engedelmisség!) Az egyházi kérdésekben semmi féle más szempontokat nem ismerek, mint az egyházét (valójában pedig a pápa akaratát!) mert vétenék istenem ellen (!), ha egyházam rovására bármiféle egyéb tekinteteket figyelembe vennék. (Az nem bántja, úgy látszik, ha a magyarság érdeke ellen vét!) Ebben a kérdésben is Rómától várjuk a döntést, mely előtt — bármilyen legyen az — meghajolunk és ezt nemcsak helyeselni, hanem teljes erőnkől támogatni is fogjuk.“ (Mindenesetre nagy önmegtágadás egy „tudományáról híres“ férfútól, hogy másnak döntése előtt előre meghajlik, bármilyen legyen az, előre igéri, hogy helyeselni, sőt támogatni is fogja azt. Így tettek a csalatkozhatlanság hitelvél is; vitatták, hogy a történelem, a tudomány, a józan ész, az egyház érdeke tiltakozik azon dogma ellen, mégis elfogadták, kihirdették, helyeselték és támogatták később!)“ Vályi János püspök elítelte a sajtó magatartásaért, s azután így szólt: „ismerem hiteimet: tudom, a magyar liturgiára szükségük van; hiszem, hogy Róma is engedni fog. Vala-

mint megengedi a pápa a hittérítőknek, hogy mindenütt a nép nyelvén misézzenek és végezzenek minden áhítatosságot, úgy nem fog a pápa a magyar görög-katolikusok óhajától sem elzárkózni.“ (De hát miért zárkózott el? S ha a népnek erre szüksége van, s ha a sajtó is ezt sürgeti: miért itéli el a püspök ezért a sajtót?!). „A magyar püspökségre semmi szükség sincsen, mert végre is minden püspök magyar püspök (látjuk ám milyen magyar!), míg ha a különféle ajku egyházközségeket a szerint osztanak be, hogy rutén, román, tót, vagy magyar, akkor előállának a nemzetiségi püspökök.“ (A mint hogy elő is állottak, azzal a különbséggel, hogy csak „magyar“ püspök nincsen; a magyarokat beosztották rutlén, román, stb püspökök vezetése alá; osszák be a rutlénéket, románokat a „magyar“ püspök vezetése alá; Magyarországon ez talán nem lenne nagyobb igazságtalanság, mint a mostani beosztás!)

Kérdés.

„Köteles-e magát új, törvényes választásnak alávetni az olyan, rendes hívánnyal ellátott tanító, a ki egyházában a tanítói állomásra való lemondását a lelkésznel s iskolaszéki elnöknel hivatalosan s írásban bejelentette, a lelkész és az egyház azt tudomásul vették. Sőt más tanítót is választottak, de azután azon egyházban. a hol le mondott, egyszerűen megint vissza maradt?“

TATÁRKA ANTAL

épitőmérnök

BUDAPESTEN,

Sziv-utca 33. szám.

elvállal:

Templom tervezést és a
technikai kivitelt.

Eddig 11 templomot létesített. Ez idő szerint: Gyöngön nagyobb sz. evang., — Pelsőcz és Bogyiszlón ref. templom, — s parochiát.

95. 3—2.